

ОӘЖ 336.647

ҚАЗАҚСТАНДА САЛЫҚТЫҚ БАҚЫЛАУ ӘДІСТЕРІН ЖЕТІЛДІРУДІҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Жарылқасын Айдана Арманқызы

aidana19980514@gmail.com

Л.Н.Гумилев ат. ЕҰУ студенті. Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – э.ғ.к., доцент Кожахметов З.К.

Кез келген мемлекетте бюджетте қарастырылатын шараларды үздіксіз қаржыландыру жалпымемлекеттік және жергілікті деңгейде қаржылық ресурстардың жүйелі толып отыруын талап етеді. Бұған негізінен жеке және заңды тұлғаларды салықтар және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді төлеуі есебінен қол жеткізіледі. Қазіргі салықтық заңнама және өзге де нормативтік-құқықтық актілерге сай төлеуші орнатылған мөлшерде және белгілі бір мерзімде аталған төлемді төлеуге міндетті.

Өкінішке орай тәжірибеде жеке және заңды тұлғалар объективті және субъективті себептерге байланысты салықтар және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді мерзімінде төлеп тұрмайды. Нарықтық қатынастарға өтумен байланысты экономиканың түрлі сферасындағы өзінің қаржы-шаруашылық қызметін жүргізетін жаңа кәсіпорындар құрылады. Ондай кәсіпорындарда әдетте есептік қателер орын алады немесе әдейі бұрмалау

жағдайлары да кездеседі. Салықтар және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы заңды әдейі және қасақана бқзу кейде мемлекеттік бюджетке салықтық төлемдердің елеулі мөлшерлерінің түспей қалуына әкеледі.

Сондықтан да, салықтық бақылау әдістерінің жүзеге асырылуы мен оларды жетілдіру өте маңызды аспект болып табылады. Себебі, қазіргі жағдайда мемлекеттің және жалпы қоғамның өмір сүруіне мықты қаржылық негіз құру, салық салу аясындағы реформаларды сәтті іске асыру, бюджеттің барлық деңгейлерін уақытылы және толық қалыптастыру шаруашылық субъектілері мен жеке тұлға құқықтарын мүлтіксіз орындағандағы мемлекеттің қаржылық мүддесін қамтамасыз етуге арналған тиімді салықтық бақылау жүйесінсіз мүмкін емес. Сондықтан біздің республикада және шетелде салықтық бақылауды ұйымдастыруды зерделеумен, басқарушы салық органдары жұмысының тиімділігін талдау, сонымен қатар салықтық бақылауды және оның әдістерін жетілдіру жолдарын анықтауға бағытталған сұрақтар өте өзекті болып отыр.

Дегенмен, қазіргі қаржы ғылымында салықтық бақылауды ұйымдастыру және салық салу жүйесінің кейбір теориялық және практикалық аспектілері жеткілікті деңгейде қарастырылмаған. Қазақстан Республикасындағы фундаменталды және қолданбалы сипаттағы шешілмеген міндеттер қатарының болуы Қазақстан Республикасында салықтық бақылау мәселелерін жан-жақты ғылыми-практикалық зерделеу жүргізу қажеттілігін көрсетеді.

Қазақстан Республикасының салық заңнамасы, орындалуын бақылау салық органдарына жүктелген Қазақстан Республикасының өзге де заңнамасы нормаларының орындалуына салық органдары жүзеге асыратын мемлекеттік бақылау салықтық бақылау болып табылады.

Салықтық бақылау:

- 1) салықтық тексеру нысанында;
- 2) мемлекеттік бақылаудың өзге де нысандарында жүзеге асырылады.

Салықтық бақылаудың осы нысандары шеңберінде:

- 1) салықтық міндеттеменің, әлеуметтік төлемдерді есептеу, ұстап қалу және аудару жөніндегі міндеттердің орындалуын есепке алу;
- 2) бақылау-касса машиналарын қолдану тәртібінің сақталуын бақылау;
- 3) акцизделетін тауарларды, сондай-ақ авиациялық отынды, биоотынды және мазутты бақылау;
- 4) трансферттік баға белгілеу кезіндегі бақылау;
- 5) мемлекет меншігіне айналдырылған (түскен) мүлікті есепке алу, сақтау, бағалау, одан әрі пайдалану және өткізу тәртібінің сақталуын бақылау;
- 6) Қазақстан Республикасының салық заңнамасын орындауға бағытталған функцияларды жүзеге асыру жөніндегі міндеттерді орындау бөлігінде уәкілетті мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдардың қызметін бақылау. [1]

Мемлекеттік бақылаудың өзге де нысандары шеңберінде:

- 1) салық төлеушілерді салық органдарында тіркеу;
- 2) салықтық нысандарды қабылдау;
- 3) камералдық бақылау;
- 4) салықтық мониторинг;
- 5) салықтық зерттеп-қарау;
- 6) этил спиртін өндіруді жүзеге асыратын ұйымдарда этил спиртінің есепке алынуын бақылау. [1]

Салықтық бақылау салық салуды басқару элементі ретінде салық жүйесі тиімділігінің қажетті шарты болып табылады, бұл ретте салық салу мәселелері бойынша ерекше құқықтар мен өкілеттіктер берілген салық төлеушілердің мемлекеттік басқару органдарымен кері байланысын қамтамасыз етеді. [3]

Салықтық бақылау іс-шаралары салықтық тексерулер жүргізу барысында және салықтық тексерулердің материалдарын салықтық бақылаудың қосымша іс-шаралары

ретінде қарау кезінде (салықтық тексерулерге байланысты салықтық бақылау іс-шаралары) жүргізіледі. Салық кодексінде көзделген жағдайларда салықтық бақылаудың жекелеген іс-шаралары салықтық тексерулер шеңберінен тыс жүргізілуі мүмкін. [2]

Салықтық бақылаудың негізгі нысаны салықтық тексерулер болып табылады. Салық тексеруі салық төлеушілердің және салық агенттерінің салықтар мен алымдарды есептеу, ұстап қалу, төлеу дұрыстығын тексеру жөніндегі салық органдарының бақылау іс-қимылдарының жиынтығын білдіреді.

Салықтық бақылаудың тиімділігін арттыру бағыттарының бірі салықтық бақылауды, бірінші кезекте салықтық тексерулерді ұйымдастырудың нысандары мен әдістерін жетілдіру болып табылады. Салықтық тексерулердің тиімділігі көп жағдайда бақылау үшін объектілерді дұрыс таңдауға байланысты. Салық төлеушілерді ұтымды іріктеу мәселесі салық тексерулерін жүргізу үшін ҚР экономикалық дамуының қазіргі кезеңіне тән салық заңнамасын жиі бұзу жағдайында ерекше маңызға ие. Көшпелі салықтық тексерулер жүргізу үшін объектілерді таңдаудың кешенді әдістемесінің болмауы салықтық бақылаудың тиімділігін едәуір төмендетеді. [2]

ҚР-да салықтық бақылауды ұйымдастыруды жетілдірудің негізгі бағыттары ретінде оның тиімділігін арттыру мақсатында мыналарды ұсынуға болады:

- салықтық әкімшілендірудің заңнамалық және нормативтік негіздерін одан әрі жетілдіру;
- салықтық бақылауды ұйымдастырудың, бірінші кезекте салықтық тексерулердің (камералдық және көшпелі) нысандары мен әдістерін жетілдіру;
- салық органдарының қызметін бағалау көрсеткіштерін нақтылау, оларды салық органдары қызметінің нәтижелерін объективті есепке алу және бақылау жұмысын жоспарлау үдерісінде жүктемені тиімді бөлу үшін пайдалану;
- салықтық емес, сондай – ақ федералды және аймақтық заң шығарушы билік органдарының күш-жігерін болжайтын берешекті азайту жөніндегі іс-шаралар кешенін енгізу;
- бақылау іс-шараларын жүзеге асыру бойынша бірлескен әдістемелік нұсқауларды әзірлеу негізінде салық органдарының басқа ұйымдық құрылымдармен өзара іс-қимылын күшейту;
- салық органдарын материалдық-техникалық және кадрлық қамтамасыз етуді жақсарту, салық төлеушілермен ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын күшейту және халықтың салық мәдениетін арттыру.

Салықтық бақылау сапасын және салық органдары жұмысының тиімділігін арттыру салық төлеушілердің салық жүктемесін төмендетуге бағытталған салық салуды реформалау кезінде туындайтын шығындарды өтеу мақсатында салық кірістерін ұлғайтуға және өндірісті ынталандыруға ықпал етеді.

Біз камералдық тексеруді салықтық бақылаудың негізгі, басым нысаны ретінде қарастырамыз. Біріншіден, ол салық төлеушілердің 100%-ын бақылаумен қамтуға мүмкіндік береді. Екіншіден, оны өткізуге кететін еңбек шығыны көшпелі тексерулермен салыстырғанда әлдеқайда төмен. Сонымен қатар, камералдық бақылау жүргізу саласында көшпелі бақылау тиімділігі де қаланды, өйткені дәл осы камералдық талдау нәтижелері бойынша көшпелі тексерулер жүргізу үшін салық төлеушілерді іріктеу жүзеге асырылады, камералдық талдау нәтижелері көшпелі салықтық тексеруге дайындық шеңберінде Тексеру алдындағы талдау негізінде жатыр. [4]

Салықтық бақылау жүйесінде камералдық тексеру екі негізгі функцияларды орындайды:

- бақылау (камералдық салықтық тексеру – бұл салық органдарына салықтық декларациялардың, салықтық есеп айырысулардың және өзге де есептік құжаттардың дұрыс, дұрыс және уақтылы табыс етілуін бағалауға мүмкіндік беретін салықтық бақылау нысаны);

- ақпараттық (камералдық салықтық тексеру салық есептілігін уақтылы табыс етпеу үшін салықтық жауапкершілікке тартуға жататын салық төлеушілер тобын анықтауға мүмкіндік береді.; сондай-ақ оларға қатысты көшпелі салықтық тексеру жүргізуге ұсынылатын). [3]

Қазіргі кезде фискалды орган қызметін жетілдірудің, салық және кедендік әкімшілік сапасын көтерудің үкіметтік бағдарламасына сәйкес негізгі принциптер мен жақын болашақтағы ең маңызды міндеттер анықталған:

- салықтық әкімшілік үрдісін автоматтандыру;
- салықтық аудит тиімділігі мен сапасын бақылауды жақсарту, салық аудиті электронды бақылау жүйесін енгізу;
- кедендік процедура, кедендік рәсімделетін жүк қозғалысын бақылау мен есепкеалуды автоматтандыру;
- акцизді өндіріп алу бойынша жұмыстарды және қосылған құн салығын өндіріп алуды жетілдіру;
- амортизациялық механизм саясатын жетілдіру;
- салықтық апелляция процедурасын жетілдіру;
- арнайы салық режимінің нормаларын басқару және әдістемесін жетілдіру;
- мемлекеттік бюджетке табыстардың түсуін есепке алу мен болжау әдістемесінің дамуы.

Аталған шаралардың жүзеге асырылуы Қазақстан Республикасы салық органдарының бақылау қызметінің ұйымдастыру-әдістемелік негізі мен салықтық бақылау жүйесінің құқықтық базасын жетілдіруге септігін тигізетіні күмәнсіз.

Жоғарыда айтылғандарға қорытынды жасап, қазіргі кезеңде біздің елдегі салықтық бақылауды жетілдіру жолдары бақылаушы шаралар нәтижелігін көтеруде ғана емес, сонымен қатар жалпы салық үйесін жетілдіруде екенін атап өтуге болады. Қорыта келе, салықтық бақылау тиімділігі мен сапасын көтеру оның қиындауын білдірмейді, керісінше бақылаудың әдістерін салық органдары үшін де, салық агенттері үшін де оңтайландыруды білдіреді. Салықтық бақылау шарасын жүргізу адал салық төлеушілерге зиянын тигізбеуі, оларға салық төлеу үдерісін жеңілдетуі тиіс.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. ҚР Салық кодексі
2. Скопинцева А. В. Налоговый контроль как элемент управления налогообложением // Молодой ученый. – 2016. – №17. – С. 471-475.
3. Белых О. И. Формы и методы налогового контроля // Молодой ученый. – 2016. – №21. – С. 311-314.
4. Баяндама: Организация контрольной работы: системность и целенаправленность (Федоров А. С.)